



ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΑΝΟΙΚΤΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ

Βυζαντινός και Δυτικός κόσμος

ΤΟΜΟΣ Α

Βυζαντινός και Δυτικός
κόσμος: Συγκλίσεις
και αποκλίσεις

Κ. ΑΘΑΝΑΣΟΠΟΥΛΟΣ

Copyright © 2001
Για την Ελλάδα και όλο τον κόσμο
ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΑΝΟΙΚΤΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
Οδός Παπαφλέσσα & Υψηλάντη, 26222 Πάτρα
Τηλ.: (061) 314094, 314206, Φαξ: (061) 317244

ΣΥΝΤΕΛΕΣΤΕΣ ΤΟΥ ΔΙΔΑΚΤΙΚΟΥ ΥΛΙΚΟΥ

του Τόμου

Βυζαντινός και Δυτικός κόσμος: Συγκλίσεις και αποκλίσεις

Συντονιστής Επιστημονικού έργου
Πασχάλης Κιτρομηλίδης

Ακαδημαϊκός Υπεύθυνος της Θεματικής Ενότητας
Γρηγόρης Μολύβας

Συγγραφή **Κριτική Ανάγνωση**
Κωνσταντίνος Αθανασόπουλος Πασχάλης Κιτρομηλίδης

Επιμέλεια στη Μέθοδο της Εκπαίδευσης από Απόσταση

Ζωή Κατσιαμπούρα

Γλωσσική Επιμέλεια
Γιάννα Κατσιαμπούρα

Φιλολογικός Έλεγχος
Ευαγγελία Αντωνάκη

Καλλιτεχνική Επιμέλεια
Νίκος Λεοντόπουλος

Ηλεκτρονική Σελιδοποίηση
Ζαμπία Καζάνα

Συντονισμός ανάπτυξης εκπαιδευτικού υλικού
και γενική επιμέλεια των εκδόσεων

ΟΜΑΔΑ ΕΚΤΕΛΕΣΗΣ ΕΡΓΟΥ ΕΑΠ/1997-2001

ISBN: 960-538-277-6

*Σύμφωνα με το Ν. 2121/1993
απαγορεύεται η συνολική ή αποσπασματική
αναδημοσίευση του βιβλίου αυτού ή η αναπαραγωγή του
με οποιοδήποτε μέσο, χωρίς την άδεια του εκδότη.*

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Εισαγωγή στη Θεματική Ενότητα	14
--------------------------------------	-----------

Γ. Μολύβας

Πρόλογος	16
-----------------	-----------

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

Τα σημαντικά ιστορικά γεγονότα της περιόδου 330-1453	19
---	-----------

Σκοπός	19
--------------	----

Προσδοκώμενα Αποτελέσματα	19
---------------------------------	----

Έννοιες-Κλειδιά	19
-----------------------	----

Εισαγωγικές Παρατηρήσεις.....	19
-------------------------------	----

Ενότητα 1.1

Ο χρονικός προσδιορισμός της αρχής του βυζαντινού πολιτισμού	20
--	----

Ενότητα 1.2

Το ιστορικό, πολιτικό και στρατιωτικό πλαίσιο του βυζαντινού πολιτισμού.....	22
--	----

Σύνοψη.....	30
-------------	----

Παράρτημα	31
-----------------	----

Οδηγός για Περαιτέρω Μελέτη.....	32
----------------------------------	----

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

Η πολιτική και κοινωνική ζωή στο Βυζάντιο	33
--	-----------

Σκοπός	33
--------------	----

Προσδοκώμενα Αποτελέσματα	33
---------------------------------	----

Έννοιες-Κλειδιά	33
-----------------------	----

Εισαγωγικές Παρατηρήσεις.....	33
	Ενότητα 2.1
Η ρωμαϊκή συνείδηση των Βυζαντινών.....	34
	Ενότητα 2.2
Η σχέση εκκλησίας και αυτοκράτορα	35
	Ενότητα 2.3
Η σχέση του αυτοκράτορα με τους τοπάρχες και τις μεγάλες οικογένειες	36
Σύνοψη	37
Παράρτημα	38
Οδηγός για Περαιτέρω Μελέτη.....	39

ΚΕΦΑΛΑΙΟ **3**

Η τέχνη και η αρχιτεκτονική στο Βυζάντιο	41
Σκοπός.....	41
Προσδοκώμενα Αποτελέσματα	41
Έννοιες-Κλειδιά	41
Εισαγωγικές Παρατηρήσεις.....	41
	Ενότητα 3.1
Περιεχόμενο και σκοποί της τέχνης και της αρχιτεκτονικής του Βυζαντίου.....	42
	Ενότητα 3.2
Βυζαντινή αιογραφία: η τεχνική της θεολογίας των εικόνων	44
	Ενότητα 3.3
Η βυζαντινή φιλοσοφία και θεωρία της τέχνης	47
	Ενότητα 3.4
Βυζαντινή μουσική: η θεολογία του ήχου και της φωνής	49
	Ενότητα 3.5
Βυζαντινή αρχιτεκτονική: ύμνος στο μικρό, στο περίτεχνο και στο ωραίο.....	52
Σύνοψη	54
Παράρτημα	55

Οδηγός για Περαιτέρω Μελέτη.....	56
----------------------------------	----

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4

Η παιδεία στο Βυζάντιο **57**

Σκοπός.....	57
Προσδοκώμενα Αποτελέσματα.....	57
Έννοιες-Κλειδιά.....	57
Εισαγωγικές Παρατηρήσεις.....	57

Ενότητα 4.1

Το αγαθό της μόρφωσης και η οργάνωση της εκπαίδευσης.....	58
--	-----------

Ενότητα 4.2

Το Πανεπιστήμιο της Κωνσταντινούπολης.....	61
---	-----------

Ενότητα 4.3

Η μόρφωση των γυναικών στο Βυζάντιο.....	65
Σύνοψη.....	66
Παράρτημα.....	67
Οδηγός για Περαιτέρω Μελέτη.....	68

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5

Η βυζαντινή φιλοσοφία **69**

Εισαγωγικές Παρατηρήσεις.....	69
-------------------------------	----

Ενότητα 5.1

Εισαγωγή στη βυζαντινή φιλοσοφία.....	70
Σκοπός.....	70
Προσδοκώμενα Αποτελέσματα.....	70
Έννοιες-Κλειδιά.....	70
5.1.1 Τα κύρια χαρακτηριστικά της βυζαντινής φιλοσοφίας.....	70
5.1.2 Η χρονική αφετηρία της μελέτης της βυζαντινής φιλοσοφίας.....	72

Ενότητα 5.2

Η πρώτη περίοδος της βυζαντινής φιλοσοφίας (4ος-5ος αιώνας).....	74
---	-----------

Σκοπός.....	74
Προσδοκώμενα Αποτελέσματα	74
Έννοιες-Κλειδιά	74
5.2.1 Κύρια χαρακτηριστικά της πρώτης περιόδου ανάπτυξης της βυζαντινής φιλοσοφίας	74
5.2.2 Η ασκητική φιλοσοφία και θεολογία του Μακάριου του Αιγυπτίου.....	78
5.2.3 Οι σχολές της Αλεξάνδρειας και της Αντιόχειας τον 4ο και 5ο αιώνα.....	79
5.2.4 Η σχολή του ψευδο-Διονυσίου Αρεοπαγίτη: η πηγή του χριστιανικού μυστικισμού	80

Ενότητα 5.3

Η δεύτερη περίοδος της βυζαντινής φιλοσοφίας (6ος-8ος αιώνας)	82
Σκοπός.....	82
Προσδοκώμενα Αποτελέσματα	82
Έννοιες-Κλειδιά	82
Εισαγωγικές Παρατηρήσεις.....	82
5.3.1 Η φιλοσοφική και ρητορική σχολή της Γάζας.....	83
5.3.2 Ιωάννης Φιλόπονος: ο ακάματος σχολιαστής του Αριστοτέλη.....	83
5.3.3 Λεόντιος ο Βυζάντιος: η συστηματοποίηση της χριστολογικής μεταφυσικής.....	84
5.3.4 Μάξιμος ο Ομολογητής: ο φιλόσοφος του νου του ανθρώπου	85
5.3.5 Ιωάννης ο Δαμασκηνός: ο πατέρας της συστηματικής βυζαντινής και μεσαιωνικής μεταφυσικής	87
5.3.6 Οι μυστικοί ασκητικοί συγγραφείς της μέσης περιόδου: πρόδρομοι της ησυχαστικής θεολογίας και φιλοσοφίας	92

Ενότητα 5.4

Πρώιμες ανθρωπιστικές και μυστικιστικές τάσεις (9ος-15ος αιώνας)	95
Σκοπός.....	95
Προσδοκώμενα Αποτελέσματα	95
Έννοιες-Κλειδιά	95
5.4.1 Εισαγωγικά	95
5.4.2 Ο Φώτιος: ο εγκυκλοπαιδιστής και κατεξοχήν αριστοτελιστής φιλόσοφος του ύστερου Βυζαντίου	97
5.4.3 Μιχαήλ Ψελλός: η κορύφωση του πλατωνισμού στον 11ο αιώνα	98
5.4.4 Ιωάννης ο Ιταλός: ένα παράδειγμα στήριξης του χριστιανικού	

χαρακτήρα του βυζαντινού πολιτισμού με παρέμβαση του αυτοκράτορα	100
5.4.5 Ο μοναχικός μυστικισμός: τα στέρεα θεμέλια του ησυχασμού	102
5.4.6 Η συστηματοποίηση της μυστικής θεολογίας και του ησυχασμού κατά τον 12ο αιώνα: Κάλλιστος Καταφυγιώτης.....	106
5.4.7 Η φιλοσοφική κίνηση των σχολών της Νίκαιας και της Κωνσταντινούπολης κατά τον 13ο-15ο αιώνα	108
5.4.8 Φιλοσοφία και ανάπτυξη των επιστημών στο ύστερο Βυζάντιο του 13ου-14ου αιώνα	111

Ενότητα 5.5

Η ησυχαστική έριδα	115
Σκοπός	115
Προσδοκώμενα Αποτελέσματα	115
Έννοιες-Κλειδιά	115
5.5.1 Σύντομη ιστορία του ησυχασμού	115
5.5.2 Γρηγόριος ο Παλαμάς: η κύρια θεολογική και φιλοσοφική προσωπικότητα του ύστερου Βυζαντίου.....	117
5.5.3 Σύντομη έκθεση του ιστορικού, πολιτιστικού, φιλοσοφικού και θεολογικού πλαισίου της ησυχαστικής έριδας	117
5.5.4 Συσχέτιση της ησυχαστικής φιλοσοφίας και της θεολογίας του Γρηγορίου Παλαμά με τον δυτικό σχολαστικισμό.....	125
5.5.5 Οι μαθητές του Γρηγορίου Παλαμά.....	127
5.5.6 Ανασκόπηση της πολιτιστικής σημασίας της ησυχαστικής έριδας.....	127

Ενότητα 5.6

Ο ύστερος βυζαντινός ανθρωπισμός και η Αναγέννηση.....	131
Σκοπός	131
Προσδοκώμενα Αποτελέσματα	131
Έννοιες-Κλειδιά	131
5.6.1 Γεώργιος Γεμιστός Πλήθων: η στήριξη του ελληνοκεντρισμού στο Βυζάντιο	131
5.6.2 Γεώργιος Σχολάριος Γεννάδιος: η αναβίωση του βυζαντινού αριστοτελισμού	133
Σύνοψη.....	134
Παράρτημα	135
Οδηγός για Περαιτέρω Μελέτη.....	138

Η βυζαντινή επιστήμη 141

Σκοπός.....	141
Προσδοκώμενα Αποτελέσματα	141
Έννοιες-Κλειδιά	141
Εισαγωγικές Παρατηρήσεις.....	141

Ενότητα 6.1

Οι βυζαντινοί και η ανάπτυξη των επιστημών.....	142
Σύνοψη.....	146
Παράρτημα	147
Οδηγός για Περαιτέρω Μελέτη.....	148

Θρησκεία και εκκλησία στην αυτοκρατορία. Το σχίσμα και οι επιπτώσεις του στην εξέλιξη δύο πολιτισμών 149

Σκοπός.....	149
Προσδοκώμενα Αποτελέσματα	149
Έννοιες-Κλειδιά	149
Εισαγωγικές Παρατηρήσεις.....	149

Ενότητα 7.1

Το σχίσμα και οι συνέπειές του στη διαμόρφωση δύο πολιτισμών	150
---	------------

Ενότητα 7.2

Οι αλλαγές στα εκκλησιαστικά και στην ιεράρχηση των πατριαρχείων. Οι συνέπειές τους	151
--	------------

Ενότητα 7.3

Το ιστορικό του σχίσματος	153
Σύνοψη.....	156
Παράρτημα	157
Οδηγός για Περαιτέρω Μελέτη.....	158
Βιβλιογραφία.....	159

ΠΡΟΣΑΡΤΗΜΑ

Συγκεντρωτικός πίνακας των Οικουμενικών Συνόδων	166
Συγκεντρωτικός πίνακας σημαντικών γεγονότων, δυναστειών και αυτοκρατόρων της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας	166
Συγκεντρωτικός πίνακας σημαντικών φιλοσόφων, θεολόγων και πνευματικών κινήσεων/ρευμάτων του βυζαντινού πολιτισμού (4ος-15ος αιώνας)	167